

УДК 322

DOI <https://doi.org/10.52761/3041-1777.2025.20.11>

РОЛЬ РЕЛІГІЙНОГО ЧИННИКА У ПОВНОМАСШТАБНОМУ ВТОРГНЕННІ РОСІЇ В УКРАЇНУ

Ольга ХМІЛЬОВСЬКА

молодший науковий співробітник

сектору науково-організаційної роботи та підготовки наукових кадрів

Національного інституту стратегічних досліджень

вул. Алмазова, 13, м. Київ, 01601, Україна

e-mail: O.Khmilovska@ukr.net

ORCID: [0000-0003-0161-6838](https://orcid.org/0000-0003-0161-6838)

Бібліографічний опис статті: Хмільовська О. (2025). Роль релігійного чинника у повномасштабному вторгненні росії в Україну. *Добрий Пастир: науковий вісник Івано-Франківської академії Івана Золотоустого. Богослов'я. Філософія. Історія. 20*, 130–139. <https://doi.org/10.52761/3041-1777.2025.20.11>

Нагальні виклики й загрози, які постали перед українським суспільством від 24 лютого 2022 року актуалізували питання необхідності висвітлення специфіки релігійного підґрунтя у відкритій повномасштабній війні Росії супроти України. Наголошується, що повномасштабне вторгнення стало серйозним випробуванням, докорінно трансформувало систему, форми й методи функціонування українського суспільства, кардинально змінило парадигму суспільно-політичного та релігійного буття України.

Розкрита роль релігійної складової війни. Доведено, що Російська православна церква є важливим інструментом російської агресії в Україні, провідником неоімперської, рашистської, ксенофобської та антихристиянської ідеологій. Досліджено поняття «руській мір» та значення цього ідеологічного конструкту в російсько-українській війні. Доведено, що головним лобістом даних ідеологій в Україні є Українська православна церква, яка нещодавно була репрезентована в українському релігійному середовищі з приставкою у своїй назві «Московський патріархат». Акцентується увага на важливості деокупації духовного простору України від т.з. російських православних ідеологій, які нав'язуються з метою стирання української нації з політичної мапи світу. Робляться висновки, що зв'язки з РФ мають бути розірвані в усіх сферах життєдіяльності українського суспільства, насамперед, з релігійними організаціями, які пов'язані з агресором.

Метою дослідження є вивчення ролі релігійного чинника у повномасштабному вторгненні Росії в Україну.

Аналіз останніх досліджень. Дослідження базується на інформації, отриманій з ряду першоджерел у інтернет мережі – офіційних новинних

вебсайтах, сайтах церковних інституцій, офіційного інтернет-представництва Президента України, даних Державної служби України з етнополітики та свободи совісті, Служби безпеки України.

Проаналізовані законодавчі акти України дотичної проблематики, використані результати моніторингу ряду аналітичних статей в мережесевих виданнях.

Ключові слова: повномасштабне вторгнення, війна, релігія, православ'я, ПЦУ, РПЦ, УПЦ МП, рашизм.

Olga KHMILOVSKA

junior research fellow

*in the sector of scientific and organizational work and training of scientific personnel
of the National Institute of Strategic Studies*

St. Almazova, 13, Kyiv, 01601, Ukraine

e-mail: O.Khmilovska@ukr.net

ORCID: [0000-0003-0161-6838](https://orcid.org/0000-0003-0161-6838)

THE ROLE OF THE RELIGIOUS FACTOR IN RUSSIA'S FULL-SCALE INVASION OF UKRAINE

The urgent challenges and threats that have arisen before Ukrainian society since February 24, 2022 have actualized the issue of the need to highlight the specifics of the religious background in Russia's open full-scale war against Ukraine. It is emphasized that the full-scale invasion became a serious test, radically transformed the system, forms and methods of functioning of Ukrainian society, and radically changed the paradigm of the socio-political and religious life of Ukraine. The role of the religious component of the war is revealed. It is proven that the Russian Orthodox Church is an important instrument of Russian aggression in Ukraine, a conductor of neo-imperial, racist, xenophobic and anti-Christian ideologies. The concept of "Russian world" and the significance of this ideological construct in the Russian-Ukrainian war are investigated. It is proven that the main lobbyist of these ideologies in Ukraine is the Ukrainian Orthodox Church, which has recently been represented in the Ukrainian religious environment with the prefix "Moscow Patriarchate" in its name. The author emphasizes the importance of de-occupying the spiritual space of Ukraine from the so-called Russian Orthodox ideologies, which are imposed with the aim of erasing the Ukrainian nation from the political map of the world. The conclusions are drawn that ties with the Russian Federation should be severed in all spheres of life of Ukrainian society, primarily with religious organizations that are associated with the aggressor.

The purpose of the study is to study the role of the religious factor in Russia's full-scale invasion of Ukraine.

Analysis of recent research. The study is based on information obtained from a number of primary sources on the Internet - official news websites, websites of church

institutions, the official Internet representation of the President of Ukraine, data from the State Service of Ukraine for Ethnopolitics and Freedom of Conscience, and the Security Service of Ukraine.

The legislative acts of Ukraine on the relevant issues were analyzed, and the results of monitoring a number of analytical articles in online publications were used.

Key words: *full-scale invasion, war, religion, Orthodoxy, OCU, ROC, UOC MP, racism.*

Виклад основного матеріалу. Повномасштабна війна, яка в надактивній фазі триває вже довгих три роки змінила звичне життя українців назавжди, перевернула українську свідомість, зростила навіки ненависть і відразу до всього, що має назву «російське».

Релігійний чинник став одним з визначальних у цій війні й послугував прикладом як розвідувально-підбивна діяльність російських спецслужб та її ворожих елементів в українському церковному православному середовищі, активно впливаючи через переконання на людську свідомість, кардинально змінили постулати й принципи світоглядного й політико-релігійного контексту. Основною метою діяльності даних структур було систематичне інформаційно-пропагандистське підживлення українського медіа простору різного роду евфемізмами, відвертими маніпуляціями та дезінформацією населення України задля просування й возвеличування імперіалістичних наративів кремлівської верхівки.

Використання РФ в якості інструменту «м'якої сили» Російської православної церкви (далі – РПЦ) сприяло експансіоністській політиці кремля, підкреслило духовну легітимізацію воєнної агресії й забезпечило подальшу промоцію церковного мілітаризму. Виправдовуючи війну проти України так звані священники РПЦ фактично виступили агентами російських спецслужб у рясах. Співпрацюючи з окупантами, «духовники» даної структури створили віртуальний ідеологічний простір для плекання і поширення ідей знищення України (через конструкти «єдиного народу», «винятковості російської цивілізації» та «святої русі»), стали пособниками вчинення тих надважких злочинів російської армії проти людяності, свідками й учасниками яких, на превеликий жаль, стали мільйони українців.

Намагатися зрозуміти схиблену логіку російських окупантів складно, але можна спробувати знайти відповіді на деякі питання, занурившись глибоко в коріння політичних ідеологій та соціальних практик правлячого режиму РФ, якими вони керуються. Саме сліпе слідування даним ідеологіям, підкріплене псевдохристиянською риторикою, й уможливило кількасоттисячну мобілізацію росіян на війну в Україну.

В цьому контексті варто виокремити новий різновид маніпулятивної тоталітарної квазіідеології, яка стала основою путінського режиму, своєрідним синтезом ідей фашизму, російського нацизму й шовінізму з елементами православ'я – рашизм, або іншими словами російський фашизм. Його поява

пов'язана зі створенням програмного документу «Російська доктрина», яка була представлена нинішнім патріархом РПЦ Кірілом Гундяєвим ще у 2006 році в адміністрації президента Путіна¹. Саме в цьому документі задовго до російської агресії в Україні було детально прописано плани з окупації Криму, Донбасу та в кінцевому випадку всієї України.

Попри спільність багатьох рис з «фашизмом» і «нацизмом» (схибленість на культі вождя, тотальний контроль держави в усіх сферах життя, відсутність свободи слова, обмеження політичної свободи, милітаризм тощо) квінтесенцією рашизму виступила концепція «русского міра», реалізація якої як ідейного виправдання російської агресії стала основою широкомасштабного вторгнення в Україну.

На подальший розвиток у формуванні російської псевдорелігійної доктрини «русского міра», посилення милітаристської риторики кремля й засвідчення прямого зв'язку Російської православної церкви з політикою рашистського тоталітарного режиму суттєво вплинула знакова подія, яка відбулась 27 березня 2024 року. На зібранні Всесвітнього російського народного собору (далі – ВРНС) під покровительством РПЦ в особі голови московського патріарха Кіріла був офіційно затверджений «Наказ XXV ВРНС» під назвою «Настоящее и будущее Русского мира»², в преамбулі якого наголошувалось, що він адресований органам законодавчої та виконавчої влади РФ. Вперше російське вторгнення в Україну було названо війною, та ще й «священною», після завершення якої вся територія сучасної України мала б увійти до зони виняткового впливу кремля. Також у документі деталізувалось поняття «русского міра», творцем, опорою та захисником якого виступає Росія й наголошувалось, що його кордони значно ширші державних як сучасної Російської Федерації, так і «великої історичної Росії».

Обов'язкова умова на шляху встановлення справедливого правопорядку, згідно Наказу, вбачалась у повернення до «доктрини триєдності русского народа», причому українці та білоруси мали б виступити у ролі субетносів росіян. В найближчому ж майбутньому РФ мала стати «державою-притулком для усіх співвітчизників світу, страждаючих від наступу західного глобалізму, війн та дискримінацій» й очолити інтеграційні процеси на пострадянському просторі³.

Підтримуючи війну в Україні й будучи її безпосереднім учасником російська церковна ієрархія апелює до концепту «русского міра» у виправданні своєї підривної діяльності (особливі прояви якої спостерігаються на тимчасово окупованих територіях), освячує зброю окупантів та наставляє російську армію на вбивства мільйонів українців.

¹ Вступительное слово митрополита Смоленского и Калининградского Кирилла на соборных слушаниях по проекту «Русская доктрина». Официальный сайт Московского патриарха. URL: <http://www.patriarchia.ru/db/text/283339.html>.

² XXV ВРНС «Настоящее и будущее Русского мира. Официальный сайт Всемирного русского народного собора. URL: <https://vrns.ru/documents/xxv-vrns-nastoyashhee-i-budushhee-russkogo-mira/>.

³ Там само.

Комунікування апологетів «русского міра» в Україні здійснюється через розгалужену структурну мережу організацій псевдорелігійного спрямування, діяльність яких покликана посилити вплив військово-політичного керівництва РФ на українських територіях й повністю нівелює головну місію церкви – нести світу Євангеліє.

Благословення очільником РПЦ Кірілом звірств окупантів в Україні є показовим для виснування, що така «церковна» політика не є сумісною з вченням православ'я про мир і справедливість, які мають займати центральне місце у житті народу (Ін. 14:27), про засудження війни, як загрози знищення творінь Божих і життя (Як. 4:1) й схвалення всього, що служить миру (Рим. 14:19).

На противагу релігійним догматам представниками РПЦ роками насаджуються тоталітарні та людиноненависницькі ідеології своїм вірним з одночасним поєднанням віри у власну винятковість та богообраність. Продукування даних настанов ґрунтується на богословській концепції Катехону (грец. – утримуючий), яка передбачає, що історичний суб'єкт, як правило, держава бачить свою місію у перешкоджанні остаточному торжеству зла та пришествя Антихриста. Звідси й фальшиві залякуючі кліше про протистояння «загниваючому» та «бездуховному» Заходу із загрозою втрати культури та власної ідентичності.

Головним і основним репрезентантом в Україні Російської православної церкви є Українська православна церква (далі – УПЦ), яка не так давно мала у своїй назві приставку «Московського патріархату». Поширення кліриками УПЦ проросійських наративів пропаганди серед місцевого населення України було підготовчою базою до окупації від початку відновлення Україною незалежності у 1991 році, активізувалось у 2013-2014 рр. та мало своє продовження у 2022-2024 рр. з початком повномасштабної російсько-української війни.

Багаторічна відверта праця на ворога керівництва та кліриків УПЦ МП справила значний вплив на свідомість українців. Будучи носієм й розповсюджувачем ворожих ідеологій УПЦ десятки років сумлінно виконує накази свого поборника, а численність фактів, підтверджуючих даних вплив та сприяння кліру цієї організації у російській агресії в Україні є вражаючим.

Вперше за роки незалежності України, як зазначається в заяві Служби безпеки України (далі – СБУ), працівниками даної структури разом з іншими правоохоронними органами здійснено ряд заходів для припинення деструктивної діяльності проросійського духовенства УПЦ. Зауважено, що широкомасштабне російське вторгнення супроводжувалось агресивною підривною діяльністю ворожих спецслужб, що проявлялося в інспіруванні терористичної діяльності, зазіханні на конституційний лад, спробах розпалювання конфліктів на релігійному ґрунті та пропаганді сепаратизму⁴. В період з 2022 по 2024 рр. було викрито низку священників, котрі виправдовували російську агресію та розпалювали міжконфесійну ворожнечу серед вірян,

⁴ Офіційний сайт Служби безпеки України. URL: <https://ssu.gov.ua/zakhyst-natsionalnoi-derzhavnosti>.

займались посібництвом державі-агресору, проводили колабораційну діяльність, були «корегувальниками вогню», безпосередньо співпрацюючи з окупантами⁵.

Гучні викриття «духовних» справ, які, особливо після повномасштабного вторгнення Росії в Україну, продемонстрували геноцидний характер агресії РФ, спричинили в політичних та громадських кругах обговорення заборони діяльності релігійних організацій проросійського спрямування, а саме УПЦ. Відповіддю на такі обговорення стали законодавчі ініціативи Верховної Ради України, спрямовані на припинення присутності в Україні осередків РПЦ.

У жовтні 2023 року Верховна рада у першому читанні підтримала законопроект № 8371 про заборону УПЦ МП та інших релігійних організацій, які мають зв'язки з Росією. Майже через півроку, у березні 2024 року Комітетом Верховної Ради України з питань гуманітарної та інформаційної політики було рекомендовано Раді підтримати його і у другому читанні. У Заяві Комітету «щодо кампанії з дискредитації законопроекту № 8371» зазначалось, що його прийняття стане справжнім дієвим інструментом захисту України та її громадян від деструктивного духовно-ідеологічного впливу кремля, посилить національну безпеку та зменшить вплив релігійних організацій, пов'язаних з агресором, на релігійну свободу та безпеку українців.

Посилаючись на статті 9 та 11 Європейської конвенції з прав людини та рішення Ради національної безпеки і оборони, зазначалось, що даний законопроект жодним чином не втручається у сферу віросповідання людини, а лише регулює діяльність організацій, які діють у релігійній сфері. Також наголошувалось, що були враховані неофіційні перестороги, висловлені низкою українських релігійних організацій різного віросповідання, а тому навмисно було виокремлено ту іноземну релігійну організацію, ворожість й антиукраїнська сутність якої не становить жодних сумнівів, а саме — так звану «рпц», діяльність якої відповідно до тексту законопроекту в Україні забороняється⁶.

10 серпня поточного року президент В. Зеленський у своєму Зверненні наголосив на унеможливленні діяльності таких організацій, які мають центр у країні, який керується країною-агресором, підкресливши, що «ми маємо позбавити Москву останніх можливостей обмежувати свободу українців» і рішення щодо цього мають бути стовідсотково ефективними й дійсно працюючими⁷.

З підтримкою законодавчої ініціативи Президента України щодо заборони УПЦ МП виступили і представники інших українських церков і релігійних організацій, про що може свідчити контекст Заяви членів Всеукраїнської Ради

⁵ Там само.

⁶ Офіційний сайт Служби безпеки України. URL: <https://ssu.gov.ua/zakhyst-natsionalnoi-derzhavnosti>.

⁷ Звернення Президента України від 10 серпня 2024 року // Офіційне інтернет-представництво Президента України. URL: <https://www.president.gov.ua/news/ukrayina-dovodit-sho-dijsno-vmiye-povertati-spravedlivist-zv-92565>.

Церков і релігійних організацій (ВРЦіРО) від 17.08.2024 року⁸. В документі акцентовано увагу на тому, що навіть в умовах жорстокої війни в Україні пошановуються релігійні права та свободи, а віряни мають можливість гідно виражати власні релігійні почуття і переконання. Головна ж і єдина загроза релігійній свободі в Україні вбачається у російській агресії, внаслідок якою окупантами було вбито десятки священнослужителів та зруйновано сотні храмів і молитовних будинків⁹.

20 серпня 2024 року Верховною радою був ухвалений закон № 8371 «Про захист конституційного ладу у сфері діяльності релігійних організацій»¹⁰, метою якого була заборона діяльності Російської православної церкви (РПЦ) в Україні та інших релігійних організацій, афілійованих з нею, а вже 24 серпня, у 33-й День незалежності України Президент В. Зеленський підписав даний Закон, наголошуючи у своєму Зверненні щодо важливості кроків на шляху духовної незалежності українського народу й підкреслив, що «Українське православ'я сьогодні робить крок до визволення від московських чортів»¹¹.

Використання РПЦ кремлівським тоталітарним режимом як інструменту російського впливу та пропаганди визнала і Парламентська Асамблея Ради Європи (далі – ПАРЄ), ухваливши відповідну Резолюцію № 2567 «Пропаганда і свобода інформації в Європі» від 1 жовтня 2024 року. У п. 6 Резолюції Асамблея пропонує оцінити та розглянути питання участі релігійних інституцій, які використовуються для поширення кремлівської пропаганди у їхніх країнах¹².

Нині ситуація в сучасному українському православ'ї вирізняється існуючою напругою між залишками церкви, пов'язаної з Московським патріархатом та Православною церквою України (далі – ПЦУ). На тлі російської агресії триває суспільне переосмислення релігійної складової війни. Продовжується поступовий перехід вірян й священників до ПЦУ хоч і дещо сповільненими темпами порівняно з попередніми роками. Як результат, рішення про зміну церковної юрисдикції з УПЦ МП на ПЦУ від початку широкомасштабного вторгнення прийняли 1123 релігійні громади¹³.

⁸ Заява членів Всеукраїнської ради церков і релігійних організацій від 17.08.2024 року. URL: <https://vrciro.org.ua/ua/news/statement-by-members-of-the-ukrainian-council-of-churches-and-religious-organizations>.

⁹ Заява членів Всеукраїнської ради церков і релігійних організацій від 17.08.2024 року. URL: <https://vrciro.org.ua/ua/news/statement-by-members-of-the-ukrainian-council-of-churches-and-religious-organizations>.

¹⁰ Закон України «Про захист конституційного ладу у сфері діяльності релігійних організацій» від 20.08.2024 р. № 8371. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3894-20#Text>.

¹¹ Заява членів Всеукраїнської ради церков і релігійних організацій від 17.08.2024 року. URL: <https://vrciro.org.ua/ua/news/statement-by-members-of-the-ukrainian-council-of-churches-and-religious-organizations>. Звернення Володимира Зеленського з нагоди Дня незалежності України // Офіційне інтернет-представництво Президента України. URL: <https://www.president.gov.ua/news/zvernennya-volodimira-zelenskogo-z-nagodi-dnya-nezalezhnosti-92805>.

¹² Там само.

¹³ Заява членів Всеукраїнської ради церков і релігійних організацій від 17.08.2024 року. URL: <https://vrciro.org.ua/ua/news/statement-by-members-of-the-ukrainian-council-of-churches-and-religious-organizations>.

¹³ Там само.

¹³ Закон України «Про захист конституційного ладу у сфері діяльності релігійних організацій» від 20.08.2024 р. № 8371. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3894-20#Text>.

¹³ Звернення Володимира Зеленського з нагоди Дня незалежності України // Офіційне інтернет-представництво Президента України. URL: <https://www.president.gov.ua/news/zvernennya-volodimira-zelenskogo-z-nagodi-dnya-nezalezhnosti-92805>.

Лідером переходів наразі є Хмельниччина, де свою підлеглість з УПЦ МП на ПЦУ змінили 279 релігійних громад. На Київщині та Вінничині до ПЦУ перейшло 271 та 119 громад відповідно, у Волинській та Черкаській областях – по 76. Найменша кількість громад, які змінили підлеглість, – на Закарпатті, Івано-Франківщині, Харківщині, Дніпропетровщині та у м.Києві – від двох до чотирьох. Натомість, у Донецькій, Луганській та Запорізькій областях змін такої підлеглості не було зафіксовано¹⁴.

Наразі, станом на 1 січня 2024 року в Україні все ще діє 10 919 релігійних організацій УПЦ МП, у тому числі 10 586 релігійних громад, 51 релігійний центр, 214 монастирів, 34 релігійних братства, 17 місіонерських товариств та 17 духовних навчальних закладів¹⁵. Такий пласт носіїв політичного православ'я в Україні спонукає до розуміння якнайшвидшого вирішення питання щодо присутності ворожих осередків в українському релігійному середовищі.

Висновки. Повномасштабне російське вторгнення в Україну стало яскравим прикладом колаборації двох суспільних інституцій РФ – держави та церкви – на шляху у захопленні не лише територій, а і душ вірних. Підпорядкування церкви світській владі РФ стало основою віртуального ідеологічного простору, в якому вплив кліру РПЦ у російській агресії в Україні вражає своєю чисельністю й масштабами. Саме церковне середовище виявилось ідеальним плацдармом для ворожої кремлівської агентури (!).

Виправдовуючи війну в Україні захистом православ'я, канонічних територій, традиційних культурних цінностей, РПЦ використовує «церковні» ресурси в Україні задля узаконення військових дій РФ і бачить, передусім, свою головну роль у подальшому схиланні вірних до продовження війни.

Наразі, боротьба з викорінення російської ворожої агентури з релігійного простору України триває. Важливим кроком на цьому шляху стало прийняття Закону України «Про захист конституційного ладу у сфері діяльності релігійних організацій». Цей законодавчий акт попри свою недосконалість й потребу в доопрацюванні, став точкою незворотності у звільненні від московського ярма.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Вступне слово митрополита Смоленського і Калінінградського Кіріла на соборних слуханнях проекту «Русская доктрина». Офіційний сайт Московського патріарха. URL: <http://www.patriarchia.ru/db/text/283339.html> (дата звернення: 09.12.2024).
2. Закон України «Про захист конституційного ладу у сфері діяльності релігійних

nezalezhnosti. Скільки парафій перейшло до ПЦУ після початку повномасштабної війни — відповідь дає ДЕСС// [hromadske// URL: \[https://hromadske.ua/suspilstvo/232367-skilky-parafiy-pereyshlo-do-ptsu-pislia-pochatku-povnomasshtabnoyi-viyny-vidpovid-daye-dess#:~:text.\]\(https://hromadske.ua/suspilstvo/232367-skilky-parafiy-pereyshlo-do-ptsu-pislia-pochatku-povnomasshtabnoyi-viyny-vidpovid-daye-dess#:~:text=\)](https://hromadske.ua/suspilstvo/232367-skilky-parafiy-pereyshlo-do-ptsu-pislia-pochatku-povnomasshtabnoyi-viyny-vidpovid-daye-dess#:~:text=)

¹⁴ Там само.

¹⁵ Звіт про мережу релігійних організацій в Україні станом на 1 січня 2024 року // ДЕСС. URL: <https://docs.google.com/spreadsheets/d/1vcq1ulAaH8jEOY6HcJyq0GTmDo3SEW6F/edit?gid=1651907408#gid=1651907408>.

- організацій» від 20.08.2024 р. № 8371. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3894-20#Text> (дата звернення: 08.12.2024).
3. Заява членів Всеукраїнської ради церков і релігійних організацій від 17.08.2024 року. URL: <https://vrciro.org.ua/ua/news/statement-by-members-of-the-ukrainian-council-of-churches-and-religious-organizations> (дата звернення: 08.12.2024).
4. Звернення Володимира Зеленського з нагоди Дня незалежності України // Офіційне інтернет представництво Президента України. URL: <https://www.president.gov.ua/news/zvernennya-volodimira-zelenskogo-z-nagodi-dnya-nezalezhnosti-92805> (дата звернення: 08.12.2024).
5. Звернення Президента України від 10 серпня 2024 року // Офіційне інтернет-представництво Президента України. URL: <https://www.president.gov.ua/news/ukrayina-dovodit-sho-dijsno-vmiye-povertati-spravedlivist-zv-92565> (дата звернення: 08.12.2024).
6. Звіт про мережу релігійних організацій в Україні станом на 1 січня 2024 року // ДЕСС. URL: <https://docs.google.com/spreadsheets/d/1vcq1ulAaH8jEOY6HcJyq0GTmDo3SEW6F/edit?gid=1651907408#gid=1651907408> (дата звернення: 08.12.2024).
7. Офіційний сайт Служби безпеки України. URL: <https://ssu.gov.ua/zakhyst-natsionalnoi-derzhavnosti> (дата звернення: 08.12.2024).
8. Скільки парафій перейшло до ПЦУ після початку повномасштабної війни — відповідь дає ДЕСС// Нромадске. URL: <https://hromadske.ua/suspilstvo/232367-skilky-parafiy-pereyshlo-do-ptsu-pislia-pochatku-povnomasshtabnoyi-viyny-vidpovid-daye-dess#:~:text> (дата звернення: 08.12.2024).
9. XXV ВРНС «Настоящее и будущее Русского мира. Офіційний сайт Всесвітнього руского народного собору. URL: <https://vrns.ru/documents/xxv-vrns-nastoyashhee-i-budushhee-russkogo-mira/> (дата звернення: 09.12.2024).

REFERENCES:

1. Vstupne slovo mytropolyta Smolenskoho i Kalininhradskoho Kyryla na sobornykh slukhanniakh proektu «Russkaia doktryna». Ofitsiyni sait Moskovskoho patriarka. URL: <http://www.patriarchia.ru/db/text/283339.html> [in Russian].
2. VRU (2024, August, 20). Zakon Ukrainy «Pro zakhyst konstytutsiinoho ladu u sferi diialnosti relihiinykh orhanizatsii» № 8371. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3894-20#Text> [in Ukrainian].
3. VRCIRO (2024, August, 17). Zaiava chleniv Vseukrainskoi rady tserkov i relihiinykh orhanizatsii. URL: <https://vrciro.org.ua/ua/news/statement-by-members-of-the-ukrainian-council-of-churches-and-religious-organizations> [in Ukrainian].
4. Zvernennia Volodymyra Zelenskoho z nahody Dnia nezalezhnosti Ukrainy // Ofitsiine internet predstavnytstvo Prezydenta Ukrainy. URL: <https://www.president.g>

ov.ua/news/zvernennya-volodimira-zelenskogo-z-nagodi-dnya-nezalezhnosti - 92805 [in Ukrainian].

5. Zvernennia Prezydenta Ukrainy vid 10 serpnia 2024 roku // Ofitsiine internet-predstavnytstvo Prezydenta Ukrainy. URL: <https://www.president.gov.ua/news/ukrayina-dovodit-sho-dijsno-vmiye-povertati-spravedlivist-zv-92565> [in Ukrainian].

6. DESS. Zvit pro merezhu relihiinykh orhanizatsii v Ukraini stanom na 1 sichnia 2024 roku // URL: <https://docs.google.com/spreadsheets/d/1vcq1ulAaH8jEOY6HcJyq0GTmDo3SEW6F/edit?gid=1651907408#gid=1651907408> [in Ukrainian].

7. SSU. Ofitsiyni sait Sluzhby bezpeky Ukrainy. URL: <https://ssu.gov.ua/zakhyst-natsionalnoi-derzhavnosti> [in Ukrainian].

8. Skilky parafii pereishlo do PTsU pislia pochatku povnomashtabnoi viiny – vidpovid daie DESS. URL:

9. VRNS. XXV VRNS «Nastoiashchee i budushchee Russkoho mira. Ofitsiyni sait Vsesvitnoho russkoho narodnoho soboru. URL: <https://vrns.ru/documents/xxv-vrns-nastoyashchee-i-budushchee-russkogo-mira/> [in Russian].

*Стаття надійшла до редакції 09.01.2025 р.
Стаття рекомендована до друку 23.01.2025 р.*